

Oldtiden på bagsiden

– Skarpsallingkarret på ny pengeseddel

En ny 50-kroneseddel har Sallingsundbroen på forsiden og et smukt stenalder-lerkar fra Skarpsalling i Himmerland på bagsiden. Det er den første af fem nye pengesedler med billeder af broer og oldtidsfund. Broer der forbinder landskaber, og oldsager som forbinder oldtid med nutid.

Skarpsalling-karret, som er udstillet i rum 5 i Danmarks Oldtids permanente udstilling, er berømmet for dets perfekte form og dekoration. I værket “Stenalderens Kunst i Danmark” (1918) betegnede Nationalmuseets direktør, Sophus Müller, karret som “det skjønneste af alle Stenalderens Lerkar fra Landene nord for Alperne”.

Karret er 19,5 cm højt og er formet som en tragt-skål eller “Troldebjerg-skål”. Det har to brede hænke til ophængning. Dekorationen opdeler karrets side i vandrette og lodrette felter. Om halsen løber en vandret bånd af fine lodrette streger afgrænset fornedet af en vinkellinie. Derunder danner skrå streger et netmønster. På underdelen veksles mellem lodrette, blanke felter og skraverede bånd og trekanten, der er udfyldt med indtryk af kanten af en hjertemusling. Ornamenterne har været udfyldt med hvid kalkmasse, hvoraf der endnu sidder rester tilbage.

Karret er ornamentet i Klintebakke-stil og dateres til ca. 3200 f.Kr. Det er fremstillet samtidigt med, at jættestuerne blev opført. Over hele landet blev der på det

illustration: Nationalbanken

Skarpsalling-karret på den nye 50-kroneseddel, som er tegnet af kunstneren Karin Birgitte Lund.

tidspunkt bygget jættestuer og fremstillet keramik af høj kvalitet, som blandt andet blev brugt ved begravelsesceremonier. Men i Himmerland var kvaliteten på et særligt højt niveau. For nylig har man ved udgravning af gravhøje med rester af stenkamre fundet skår af lerkar, der har haft samme fine dekoration som Skarpsalling-karret.

Jernbanen banede vejen

Om fundet af Skarpsalling-karret fortælles følgende: I 1891 var man ved at anlægge jernbanen mellem Høbro og Løgstør. Stenhugger Ole Bengtson, Løgstør, stod for bygning af stenkister og broer på strækningen, og han og hans folk hentede sten til dette formål fra omegnens dysser og jættestuer. På det tidspunkt var der ikke nogen fredningslov, der forhindrede ødelæggelse af fortidsminder. Fik man lodsejerens tilladelse, kunne man hente, hvad man havde brug for af sten til byggeri, og nogle gange fandt man ved frigravning af stenene også oldsager. Lerkarret, der her er tale om, blev fundet af Ole Bengtson under stentagning fra en gravhøj på Oudrup Hede syd for Skarpsalling. Baneanlæggets entreprenør, Ole Nielsen, fik karret og solg-

Skarpsalling-karret, som i 1891 blev fundet af stenhugger Ole Bengtson, da han samlede sten til brug ved anlæggelsen af jernbanen mellem Hobro og Løgstør. Bemærk med hvilken præcision de mange dekorative detaljer er udført.

te det kort efter på Hobro Banegård for 18 kr. til en opkøber, Th. Christensen. Han solgte det videre til Randers Museum, hvorfra det i 1892 kom til Nationalmuseet.

Disse oplysninger om fundet af Skarpsalling-karret er optegnet mange år senere af J. Thulstrup Christensen, Løgstør, der i 1935 satte sig for at opklare, under hvilke omstændigheder dette usædvanlige oldtidsfund var kommet for dagens lys. Han interviewede finderens, der levede endnu, og som fortalte, at der i graven foruden Skarpsalling-karret fandtes en ravknap, der solgtes til Aarhus Museum for 1½ kr., tillige med et andet smykke af rav, som smuldrede, og et 8 cm langt stykke rav, hvoraf finderens lavede et smykke til sin kone. Ole Bengtson udtalte, at der ikke fandtes flintsager i graven. Senere supplerede han sin forklaring med, at der havde været endnu et lerkar i graven, men at det var gået i stykker, måske kun halvt så stort som det bevarede og uornamenteret. Gravkammeret beskrev finderens som et stort kammer med flere store sidesten, flere end fire. Der var kun én meget stor overligger. Om højfoden fandtes enkelte randsten. Thulstrup Christensen lokaliserede fundstedet efter bedste evne samme år og fik højen ryddet for bevoksning. En mindsten blev afsløret på stedet den 23. juni 1936 under overværelse af Johs. Brøndsted, den daværende leder af Nationalmuseets 1. Afdeling.

Modstridende oplysninger

Så vidt Thulstrup Christensen og hans indsats til opklaring af fundomstændighederne og til opsætning af mindsten. Hans oplysninger supplerer de informationer, der blev noteret i Nationalmuseets protokol i 1892. Men de er også vanskelige at forene med proto-

foto: John Lee

Den slebne flintøkse, der skal have stået lodret i det muldfyldte Skarpsalling-kar med æggen vendende nedad.

kollens oplysninger, der er nedskrevet meget tættere på begivenheden, men hvorom det til gengæld oplyses, at de bygger på en meget upålidelig beretning. Alligevel er der grund til at lægge mærke til oplysningerne. Ifølge protokollen skal Skarpsalling-karret være fundet sammen med en flintøkse og et tandet spyd-

blad af flint i en langdysse med fire mindre kamre og en større "stue", efter størrelsen antagelig en jættestue. Lerkarret fandtes i ét af kamrene sammen med noget "Flintaffald" og en slebet flintøkse, "der skal have stået lodret, med Æggen nedad, i det med Muldfyldte Lerkar".

Skarpsalling-karret har inspireret kunstnere i moderne tid som her keramikeren Lisbeth Munch-Petersen (1909-1997). Flere eksempler på hendes keramikproduktion findes på hjemmesiden www.danskkeramik.dk. © Lisbeth Munch-Petersen/billedkunst.dk.

Flintøkse, der skal have stået i det muldfyldte Skarpsalling-kar, er fint tildannet, af sort flint, 21,4 cm lang og slebet på alle fire sider. Den tilhører en type af tyndnakkede flintøkser, som blev benyttet på samme tid som Skarpsalling-karret. Kombinationen økse og lerkar kendes fra flere arkæologiske fund, hvor der

sandsynligvis er tale om en særlig form for kultisk opstilling eller deponering.

Man skal respektere de forbehold, som tages i museets protokol for pålideligheden af oplysningerne. Men man må også regne med, at detaljer kan være gledet

ud af finderens, Ole Bengtsons hukommelse i løbet af de 44 år, der gik, fra fundet blev gjort, til han blev interviewet af Thulstrup Christensen. Han huskede i hvert fald ikke noget om en flintøkse, der skal have stået i karret.

Tekst

Poul Otto Nielsen

Danmarks Oldtid
poul.otto.nielsen@natmus.dk

De nye pengesedler

50-kronesedlen, som udkommer den 11. august 2009, er den første i en serie af nye pengesedler.

De resterende sedler forventer Nationalbanken at udgive efter denne plan:

Maj 2010: 100-kronesedlen, med motiver af den gamle Lillebæltsbro og Hindsgavl-dolken.

Oktober 2010: 200-kronesedlen, med motiver af Knippelsbro og bæltepladen fra Langstrup.

Februar 2011: 500-kronesedlen, med motiver af Dronning Alexandrines bro og bronzespenden fra Keldby.

Maj 2011: 1000-kronesedlen, med motiver af Storebæltsbroen og Solvognen.